

تجزیه، روایت منظوم عاشورا

هشتمین نشست مرکز تهران شناسی همشهری با حضور کارشناسان با موضوع «محرم در تهران از صفویه تا انقلاب اسلامی» برگزار شد

۱۸

قصه مسلمان شدن مسافری از آلمان در خانه شیروانی

مدیر حسینییه بیت‌الزهرای که یک جوان دهه هشتادی است از رویدادهای جذاب در آن می‌گوید

۲۰

همیشه‌ری تهران

عکس: همشهری / محسن صیاد

شور حسینی از بقعه پیر عطا تا تکیه رضاقلی خان

مقصد چهاردهمین تور تهرانگردی مرکز تهران شناسی همشهری، تکایا، حسینیه‌ها و هیئت‌های قدیمی تهران بود

گزارش
ثریا روزبهانی
روزنامه‌نگار

ماه محرم فرصتی شد تا در چهاردهمین تور تهرانگردی

مرکز تهران شناسی همشهری، سسری به تکایا و حسینیه‌های قدیمی پایتخت بزمیم که نام آنها برای تهرانی‌ها آشنا و مراسم خاص شان پابرجاست و هنوز هم می‌توان ردی از تاریخ تهران و گذشته این شهر را در آنها

یافت. در این تور نصرالله حدادی، تهران‌شناس ما را همراهی کرد. «بقعه پیر عطا» نخستین مقصد تور تهرانگردی تکایا و حسینیه‌های قدیمی مرکز تهران شناسی همشهری در محله پامنار است. خیابان صادقی را با راسته بر شکاری فلز،

پشت سر می‌گذاریم و وارد کوچه نیک ضمیر می‌شویم. کلون در سبز رنگ را می‌زنیم و متولی بقعه در راباز می‌کند؛ اینجا بقعه قدیمی محله عودلاجان مقبره «پیر عطا» یکی از نوادگان موسی بن جعفر (ع) است.

خانه امید محرومان

رحیم طویلبی که ۵۵ سال دارد و برای احیای بقعه پیر عطا، هنر و مهارت‌هایی مانند گره‌چینی و مرمت بنای قدیمی را یاد گرفته روایت می‌کند: «و هر شب جمعه چراغ ایجاز روشن است و نذوراتی طبخ و میان نیازمندان محل توزیع می‌شود. قدیم تر که ساختمان‌های بلند نبود، گنبد پیر عطا در همه محله دیده می‌شد و اغلب کاسب‌ها و اهالی صبح به صبح که بلند می‌شدند از همان جا به گنبد پیر عطا سلام می‌کردند. این تکیه برخلاف فضای کوچکش، پذیرای غریبه‌ها و آشنایان زیادی است که در مناسبت‌های مختلف به‌ویژه روزهای عاشورا و تاسوعا به اینجا می‌آیند.»

سنگ قبر تاریخی در حیاط

پیر عطا، زین‌العطا و عین‌العطا از القاب ایشان است. طویلبی درباره تاریخچه این بقعه تعریف می‌کند: «پیر عطا شجره نامه ندارد، ولی سنگ قبری در حیاط وجود دارد که نشان می‌دهد ۲۵۰ سال قبل فردی وصیت کرده در کنار پیر عطا دفن شود. اهالی براساس اسناد و صحبت‌هایی که سینه‌به‌سینه نقل شده، قدمت این مکان را بیش از ۴۰۰ سال می‌دانند و اعتقاد دارند مربوط به دوره صفویه است. آن طور که پدرم و پدر بزرگم یا قدیمی‌ها می‌گفتند نسب ایشان به امام موسی بن جعفر (ع) برمی‌گردد. به‌همین خاطر درخواست کردیم تا از طریق دفتر حاج آقا مرعشی شجره‌نامه ایشان به دست آید.»

تکیه ادیب و محقق معروف

پایین دست چهارراه سسیروس، روبه‌روی کوچه تکیه قدیمی سادات‌اخوی، تکیه‌ای قدیمی به نام «رضاقلی خان» قرار دارد که در گذشته اغلب در فضای میدانگاهی محوطه روبه‌روی تکیه، تعزیه اجرا می‌شد. این مسجد و تکیه تاکنون چندبار مورد مرمت قرار گرفته است. برنامه‌های تکیه رضاقلی خان در ماه محرم و صفر با تکیه قدیمی سادات‌اخوی، همپوشانی دارد. حدادی درباره این تکیه می‌گوید: «رضاقلی خان هدایت، معروف به لاله‌باشی، از نویسندگان مشهور دوره ناصری است و فرزندان و نوادگان او، سال‌ها در دوره قاجار و پهلوی اول پست‌های مختلفی داشتند.»

مهم‌ترین تکیه دوره قاجار

در دوره قاجاریه، تکیه رضاقلی از تکایا و مراکز مهم عمومی بود که در محله (خرده محله) سادات قرار داشت. از نقش و نگارهای روی کتیبه تکیه پیداست که قدمتی همپای خودش دارد. در گذشته این تکیه در معبر اصلی قرار گرفته بود که پس از اتمام دهه محرم تا سال دیگر تکیه برچیده می‌شد و سطح تکیه با معبر به حال خود بازمی‌گشت تا عبور و مرور مردم به راحتی انجام شود. به مرور زمان در کنار این تکیه مسجد و سقاخانه و آب‌انبار نیز ساخته شد. اغلب این تکیه سراسر سال خالی بود و کسبه‌گرد، غرفه‌های آن را به انبار اجناس خود تبدیل کرده بودند.

خانه خدارا اجاره ندهید

مقصد بعدی خانه شیخ ساده زیست محله مولوی است که این روزها حسینییه شده. سسر در خانه با کاشی‌های آبی فیروزه‌ای و لاجوردی رنگ، مزین شده است. اینجا خانه رجبعلی نکوگویان ملقب به «شیخ رجبعلی خیاط» است. در این تکیه نه تنها در ایام محرم و صفر، بلکه هر پنجشنبه، مراسم زیارت عاشورا و روضه خوانی برپا می‌شود. حسینیه شیخ رجبعلی خیاط به برگزاری جلسه‌های اخلاق و سخنرانی‌های در ایام محرم شهره است. شیخ همیشه می‌گفت: «دل جای خداست. صاحب این خانه خداست. آن را اجاره ندهید». در حسینیه سال هاست که مراسم عزاداری حسینی برپا می‌شود.

خانه‌ای برای در ماندگان

پسر شیخ رجبعلی خیاط، متولی حسینییه است. او معتقد است خانه شیخ، پناهگاه در ماندگان دنیوی و اخروی بود. «پدر جمله معروفی داشت که می‌گفت: «هر سوزنی که برای غیر خدا زدم، آخر توی دست خودم رفت.» دعای یستشیر، دعای عدلیه، دعای توسل، مناجات امیرالمؤمنین (ع) و مناجات‌های پانزده‌گانه امام سجاده (ع) از دعاهایی است که جناب شیخ زیاد می‌خواند و به شاگردان هم خواندن آنها را توصیه می‌فرمود. در میان مناجات‌های پانزده‌گانه امام سجاده (ع) بر خواندن مناجات «مفتقرین» و «هریدین» تأکید داشت و می‌فرمود: «هر یک از این پانزده دعا یک خاصیت دارد.»

هیئت ۸۰ ساله منیریه

مقصد بعدی تور تهرانگردی کمی بالاتر از میدان منیریه حسینییه ۸۰ ساله چهارده‌مرد (ع) است. حاج حمید چمنی، متولی حسینییه با اشاره دست به پرچمی زبانه‌ای می‌گوید: «این پرچمی است که روی قبر مطهر اباعبدالله (ع) کشیده شده؛ از همین جا به اسلام بدهید.» حاج حمید ۴۰ ساله می‌شود که بعد از پدر سکان این حسینییه را به دست گرفته. پدرم حاج احمد ملقب به حاج احمد سسر باز سال ۱۳۲۰ هیأت چهارده‌مرد (ع)، نخستین هیأت آذری زبان تهران را تشکیل داد. هیأت در سال‌های اول به صورت سیار برگزار می‌شد تا اینکه خداوند عنایت کرد و در سال ۸۵ این مکان را خریدم.»

شاه حسین گویان با شمشیر

برنامه‌های حسینییه چهارده‌مرد (ع) در اعیان و شهادت‌نامه اطهار (ع) به‌ویژه ماه محرم، با شکوه و شور خاصی برگزار می‌شود. حاج چمنی می‌گوید: «برنامه عزاداری دهه اول محرم صبح از همین جا آغاز می‌شود. با حضور در بازار دامه پیدا می‌کند. پس از بازگشت از بازار هم مراسم سینه‌زنی و شاه‌حسین گویان را اجرا می‌کنیم. این مراسم از دیرباز تاکنون در این هیئت برپاست و به شکل اصیل و با شمشیر و نوحه‌خوانی برگزار می‌شود.» هر شب در مراسم سینه‌زنی و زنجیرزنی این حسینییه حداقل ۷۰۰ تا ۸۰۰ نفر حضور دارند و جمعیت حواشی آن به ۲-۳ هزار نفر هم می‌رسد، اما نظمی که دارند مثال‌زدنی است.

مکت

سال‌هاست ساکنم زیر پرچم تو

حسینییه‌ها و هیئت‌های قدیمی تهران اغلب بیش از یک قرن قدمت دارند که هر یک روایت‌های تاریخی بسیاری در خود جای داده‌اند.

حسینییه آقا شرف

آقا شرف، بیش از ۱۴۰ سال پیش خانه‌اش در پامنار را به حسینییه‌ای تبدیل کرد تا مراسم عزاداری ایام محرم و صفر در آن برگزار شود. در ایام محرم هر روز صبح می‌توانید برای عزاداری سری به این حسینییه بزنید که در دیوارش را عکس‌های قدیمی محله پامنار و بزرگان محله پوشانده است.

هیئت نوباوگان قنات آبادی

هیئت نوباوگان قنات آبادی را بسا نوحه خوانی‌های ویژه حاج علی اکبر ناظم می‌شناسند. با آغاز ماه محرم کافی است خود را به ضلع شمالی میدان محمدیه برسانید؛ جایی که هیئت قنات‌آبادی‌ها در آن برپاست. سال‌ها قبل این هیئت را کودکان محله قدیمی معروف به قنات‌آباد راه‌اندازی کردند. شهرت هیئت قنات‌آبادی‌ها به نحوه عزاداری و نوع مداحی آنهاست.

این تصویر پرچمی است که سال‌ها روی مزار مطهر اباعبدالله (ع) بوده و اکنون در سرسرای حسینییه چهارده‌مرد (ع) نصب شده است. عزاداران حسینی به محض ورود به این حسینییه از راه دور، سلامی به آقا امام حسین (ع) می‌دهند و دل‌هایشان را روانه کربلا می‌کنند.

حسینییه اول مظلوم

هیئت اول مظلوم، با تونق پهلوانان و قهرمانان زورخانه‌ای تهران است که در محله بهارستان و نزدیکی باغ نگارستان قرار دارد. این حسینییه، موقوفه‌ای خانوادگی است که موزه و نمایشگاهی از عکس‌های پهلوانان قدیمی تهران و وسایل زورخانه‌ها را در خود جای داده است.

حسینییه صدرالعلماء

حوالی مسجد جامع بازار، راسته‌ای به سمت غرب بازار تهران ادامه پیدا می‌کند که در همان ابتدای راه به یکی از تکیه‌های تاریخی تهران می‌رسد که بین تهرانی‌ها به نام تکیه صدرالعلماء یا حسینییه حلبی‌سازها شناخته می‌شود. حسینییه صدرالعلماء بیش از یک قرن قدمت دارد. یکی از زیبایی‌های این حسینییه، سقف شیروانی و نقش ۲شیری است که بر سقف آن نقاشی کرده‌اند. ظرافت کار هنری هنرمند نقاش به گونه‌ای است که هر کجای حسینییه ایستاده باشید، آن ۲شیر به شما خیره شده‌اند.

حسینییه بنی‌فاطمه

حسینییه بنی‌فاطمه در چهارراه سرچشمه، مراسم عزاداری در ایام محرم را از صبح و با راه‌اندازی دسته‌های سینه‌زنی آغاز می‌کند. در اتاقی که در ورودی این حسینییه قرار دارد، می‌توانید اشیایی قدیمی از حسینییه از جمله سمسورها و وسایل قدیمی پذیرایی این حسینییه را ببینید.

روایت

قاب‌های ماندگار

عکاس تور تهرانگردی همشهری قاب‌های ماندگاری در حسینییه‌ها و تکایای قدیمی پایتخت ثبت کرده که روایت‌های خواندنی دارد.

کاشی متبرک

قاب کاشی متبرک از صحن مطهر حضرت ابوالفضل عباس(ع) که متعلق به سال ۱۳۳۳ قمری است در حسینییه بیت‌الزهرای (ع) آشتیانی‌ها در دل دیوار با گچکاری خاصی جای گرفته است.

پرچم مضجع مطهر سیدالشهدا

این تصویر پرچمی است که سال‌ها روی مزار مطهر اباعبدالله (ع) بوده و اکنون در سرسرای حسینییه چهارده‌مرد (ع) نصب شده است. عزاداران حسینی به محض ورود به این حسینییه از راه دور، سلامی به آقا امام حسین (ع) می‌دهند و دل‌هایشان را روانه کربلا می‌کنند.

گنجینه‌ای با هدایای خاص

هیئت چهارده‌مرد (ع) با توجه به تاریخچه و قدمتش در گوشه‌ای از حسینییه موزه کوچکی راه‌اندازی کرده است که بخشی از آن به هدایای نهادهای یا اشخاص خاص اختصاص دارد و بخش دیگرش مربوط به وسایل پذیرایی و البسه‌هایی مزین شده به نام هیئت از گذشته تاکنون است.

سنگ مضجع امام رضا

قدیمی‌ترین سنگ مضجع امام رضا (ع) را می‌توانید در موزه هیئت چهارده‌مرد (ع) منیره ببینید؛ سنگی کوچک با نقوشی برجسته از آیات که در لوحی سبزه رنگ قرار داده شده است.

قسم به این پیر

نصرالله حدادی، زمان بازدید از بقعه پیر عطا به رسمی قدیمی اشاره می‌کند و می‌گوید که در گذشته، اهالی محله سه راه دانگی که اکنون در محله پامنار قرار دارد، برای صحت ادعایشان به پیر عطا قسم می‌خوردند: «بعد چهارراه سرچشمه، مراسم عزاداری در ایام محرم را از صبح و با راه‌اندازی دسته‌های سینه‌زنی آغاز می‌کند. در اتاقی که در ورودی این حسینییه قرار دارد، می‌توانید اشیایی قدیمی از حسینییه از جمله سمسورها و وسایل قدیمی پذیرایی این حسینییه را ببینید.